

מדריך למורה

מדינת העם היהודי: דמוגרפיה של העם היהודי

[מיועד לתלמידי אשכול א' בלבד]

רציונאל

הנתונים המופיעים בחומרי הלמידה על פיזור העם היהודי בעולם, אינם מעודכנים. השילוב בין נתונים מעודכנים בסוגי מקורות שונים לבין התכנים מאפשר לתלמידים להבין טוב יותר את השינויים שחלו בפיזור העם היהודי בתפוצות ומעמדה של ישראל שתהפוך בעתיד הלא רחוק לריכוז היהודי הגדול בעולם. איסוף נתונים ממקורות שונים ניתוח והסקת מסקנות מהניתוח מאפשרים הוראת מיומנויות חשיבה מסדר גבוה. איסוף נתונים וניתוחם הוא מיומנות חשובה במטלת הביצוע, תרגול מוקדם של המיומנות יקל על ביצוע המטלה בשלב מאוחר יותר.

פריט מידע מרכזי: סרג'ו דלה-פרגולה, נתונים עדכניים על העם היהודי בתפוצות [מצגת מצרפת]

דמוגרפיה יהודית עובדות, סיכויים, אתגרים | מחבר: פרופ' סרג'ו דלה-פרגולה נדלה מאתר **אזרחות / מאגר מידע /**

ישראל מדינת העם היהודי

[אשכול א' בלבד]

תוכן העניינים

- א. מטרות הוראה
- ב. עיקרי התוכן להוראה
- ג. קישורים לנושאים רלוונטיים בתוכנית הלימודים
- ד. הצעות דידקטיות להוראה
- ה. העשרה - קישור להרצאות / סרטונים / נתונים

א. מטרות הוראה

מטרות ההוראה – מדינת העם היהודי – דמוגרפיה של העם היהודי בתפוצות

עדכון ותוספת למטרות שבמדריך למורה ת"ל ע' 34

- ✓ התלמידים ידעו להבחין בין מרכיבי הזהות של יהודים החיים בתפוצות- זהות אזרחית, זהות לאומית וזהות דתית
- ✓ התלמידים יכירו את האבחנה בין מעגלים שונים של זהות יהודית בתפוצות, על פי ההגדרות "יהודי ליבה" לעומת "זכאי חוק השבות", ויבנו שמרכיבי זהות אלה משפיעים על זיקתם של יהודי התפוצות למדינת ישראל ועל יחסם אליה.

- ✓ התלמידים יכירו את המגמות החדשות בדמוגרפיה של העם היהודי בתפוצות

מטרות פדגוגיות בתחום המיומנויות:

- ✓ התלמידים ידעו לנתח נתונים מתוך מקורות שונים: טבלה, מצגת, הרצאה, מאמר, ולהסיק מהם מסקנות.

ב. עיקרי תוכן להוראה:

- דמוגרפיה של העם היהודי בתפוצות

דמוגרפיה של העם היהודי בתפוצות

לפי מחקרים שנעשו בשנים 2003-2006, ניכר כי אוכלוסיית היהודים בעולם עומדת על 0 ריבוי טבעי ואפילו על ריבוי טבעי שלילי. משקלם היחסי של היהודים בעולם מתמעט בהדרגה ועומד על 13 מיליון. אומדן זה אף הוא אינו מדויק כי נשאלת השאלה מיהו היהודי שאותו אומדים? כלומר השאלה היא מי מגדיר "מיהו יהודי" ואיך הוא מגדיר את עצמו? האם לפי הגדרה הלכתית או הגדרה רחבה יותר. לפי אומדן, חיים כיום כ-13 מיליון יהודי ליהודה. מיהם יהודי הליבה?

"בני אדם אשר מציגים עצמם כיהודים במפקדי אוכלוסים ובסקרים, או שאינם מביעים העדפה מוגדרת לזהותם אבל שמוצאם יהודי והם חסרי זהות דתית אחרת. יש לציין שאין מדובר בקנה מידה הלכתי להגדרת הזהות, אף שכללית הוא חופף לו. מדובר בהגדרה רפואית מאוד שאין משתמע ממנה ידע מיוחד כלשהו ביהדות, אמונה, מנהגים, או חברות בארגונים יהודיים. על מנת להימנות על האוכלוסייה היהודית "ליבה", דרוש רק רצון של אדם שלא להתכחש למוצאו היהודי או לשייכותו ליהדות, ואין זה משנה כיצד יביע עמדה זו."¹

הגדרה זו משפיעה מאוד לעניין הזהות היהודית והקשר בין יהודי התפוצות למדינת ישראל. ההגדרה אינה מחייבת יהודי להגדיר עצמו ככזה, להזדהות באופן מובהק עם העם היהודי או עם ישראל, ואף לא להיות קשור בפעילות של הקהילה היהודית (למשל, להשתייך לארגונים יהודיים).

על-פי נתונים דמוגרפיים גם המספר של 13 מיליון יתמעט ויצטמצם בשנים הבאות. לפי הטבלה בעמ' 4 להלן² ניתן להסיק כי "יהודי הליבה" מהווים את המעגל הרחב של היהודים בארה"ב (כ-5.3 מ') בעוד שמספר היהודים שיש להם קשר כלשהו לארגונים יהודיים מצומצם מאוד ונע בין 1.5-3 מיליון. כלומר, ישנם יהודים רבים אשר אינם לוקחים חלק פעיל בחיים יהודיים וזהותם היהודית היא מינורית מאוד (ועל כן נמצאת בסכנה של "התפוגות").

"שינויים שאירעו באחרונה בהזדהות היהודית הם גם התוצאה של תמורות חברתיות ותרבותיות נרחבות יותר וגם הסיבה למגוון רחב של תהליכים בקרב הקהילה היהודית. ההזדהות היהודית נוטה להיעשות יותר מגוונת ופולרליסטית ופחות ממוקדת במערכת משותפת של ערכי יסוד. ההזדהות נטתה למע מן הדתי לחילוני יותר, מהאתני לתרבותי, מזו הפונה לקהילה יהודית לזו הפונה לפרטים ולערכים אוניברסאליים".³

מרכזים יהודיים

שינוי משמעותי חל בפיזור של היהודים בעולם. שני המרכזים העיקריים של האוכלוסייה היהודית, בארצות הברית ובאשראלי, כוללים עתה כ-80 אחוז מיהודי העולם. מגמות דמוגרפיות אלו משפיעות השפעה עמוקה על הכמות הכללית והחלוקה הגיאוגרפית של המשאבים הזמינים של יהודי העולם. אשראלי, שבה הריבוי הטבעי גבוה יחסית, הופכת בהדרגה למרכז היהודי הגדול ביותר בעולם.

ג. קישורים לנושאים רלוונטיים נוספים בתוכנית הלימודים

- מדינת אשראלי כמדינה יהודית -מאפייני זהות

אשכול א' (למגזר היהודי):

- השקפות וגישות לאופייה של מדינת אשראלי
- מדינת אשראלי והעם היהודי בתפוצות

¹ מתוך דמוגרפיה יהודית עובדות, סיכומים, אתגרים | מחבר: פרופ' סרג'ו דלה-פרגולה
² לוח 3. אוכלוסייה יהודית בארצות הברית, לפי הגדרות שונות - ראשית המאה ה-21
³ מתוך דמוגרפיה יהודית עובדות, סיכומים, אתגרים | מחבר: פרופ' סרג'ו דלה-פרגולה

ד. הצעות דידקטיות להוראה [התייחסות לתוכן ומיומנויות]

הוראת הנושא תיעשה באמצעות שימוש בייצוגים גרפיים לצורך איסוף נתונים והסקת מסקנות (ראה פירוט על המיומנות בנספח א'). לפניכם שתי טבלאות ומאמר שאינו חובה, על התלמידים לענות על השאלות מצורפות לטבלאות ולהסיק מתוך הטבלאות מסקנות.

להלן ייצוג גרפי: טבלת נתונים, ושאלות נלוות המכוונות לניסוח מסקנות מהטבלה.

מדדים נבחרים של יהודי העולם – 2006

ארץ	אוכלוסייה יהודית (הגדלה גרעינית)			מדד פיתוח אנושי		שיעור ילדים בתי ספר יסודיים (%)	שיעור נישואין חוץ בקרב זוגות צעירים (%)	ביקור בישראל אי-פעם (% מתוך כלל אוכל. יהודית)	עלייה	תיירים לישראל
	1970*	2006	תחזית 2020	ערך	דירוג עולמי					
עולם	12,633,000	13,085,000	13,558,000	0.963-0.281	1-177				2005	1,902,788
ישראל	2,582,000	5,309,000	6,228,000	0.915	23	97	5	-	2005	-
צפון אמריקה	5,686,000	5,648,000	5,581,000	0.944-0.949	5-10				2,296	508,304
ארה"ב	5,400,000	5,275,000	5,200,000	0.944	10	29	54	35	2,045	457,520
קנדה	286,000	373,000	381,000	0.949	5	55	35	66	251	50,784
אמריקה הלטינית	514,000	394,000	364,000	0.878-0.475	30-153				1,592	94,255
ארגנטינה	282,000	184,000	162,000	0.863	34	50-55	45	>50	397	14,777
ברזיל	90,000	96,000	90,000	0.792	63	71	45	>50	286	19,764
מקסיקו	35,000	40,000	42,000	0.814	53	85	10	>70	64	23,987
ארצות אחרות	107,000	74,000	70,000	0.878-0.475	29-153	75	15-95	>50	845	35,727
אירופה מרץ לחמ"ע	1,331,000	1,160,000	1,030,000	0.956-0.734	4-88				3,642	964,387
צרפת	530,000	492,000	482,000	0.938	16	40	40-45	>70	2,545	311,438
ממלכה מאוחדת	390,000	297,000	238,000	0.939	15	60	40-45	78	383	156,749
גרמניה	30,000	118,000	108,000	0.930	20	<20	>60	>50	96	105,224
הונגריה	70,000	50,000	34,000	0.862	35	<15	60	..	94	8,720
שאר האיחוד האירופי	171,000	150,000	134,000	0.949-0.849	4-42	10-25	33-75	>50	326	327,140
השאר מחוץ לאיחוד	140,000	53,000	34,000	0.963-0.750	1-94	5-20	50-80	..	259	70,815
חמ"ע	2,151,000	366,000	173,000	0.853-0.671	36-116				9,378	116,965
רוסיה	808,000	228,000	130,000	0.795	62	<15	80	..	4,155	68,010
אוקראינה	777,000	80,000	25,000	0.766	78	<15	80	..	2,321	28,275
שאר חמ"ע באירופה	312,000	38,000	15,000	0.853-0.671	38-115	<15	65-75	..	1,109	11,031
שאר חמ"ע באסיה	254,000	20,000	3,000	0.761-0.652	80-122	<15	50-75	..	1,793	9,649
אסיה (שאר)	104,000	20,000	21,000	0.943-0.489	11-151				209	121,373
אפריקה	195,000	78,000	60,000	0.821-0.281	51-177				3,766	45,800
דרום אפריקה	118,000	72,000	57,000	0.658	120	85	20	79	102	16,457
אוקיאניה	70,000	110,000	101,000	0.946-0.523	3-137				76	22,463
אוסטרליה	65,000	103,000	95,000	0.955	3	65	22	70	71	19,710

א מקור: המדור לדמוגרפיה ולסטטיסטיקה של היהודים, המכון היהודי-אמריקני לחקר יהדות, האוניברסיטה העברית בירושלים.
 ב המקור: Della Pergola, American Jewish Year Book (2006).
 ג המקור: Della Pergola, Rebhun, Tolts (2000).
 ד מקור: מדד משובל של בריאות הציבור, רמת השכלה, ורמת הכנסה. המקור: United Nations Development Programme (2005).
 ה המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2006).
 ו כולל ארץ לא ידועה.
 ז לאחר תיקון כלפי מטה בעקבות סקר האוכלוסייה היהודית באר"ב (2001).

ח מבוסס על מדגם בלתי שלם מתוך סקר האוכלוסייה היהודית באר"ב (2001). אומדן נכון יותר כנראה 25-26%.
 ט תחזיות אוכלוסייה מתקנות ל-2020.
 י ללא המדינות הבלטיות. כ כולל טורקיה.
 ל כולל המדינות הבלטיות.
 מ ללא ישראל, חמ"ע וטורקיה.

מתוך הערכה שנתית המכון לתכנון עם יהודי

לפניך טבלה של מדדים חשובים על העם היהודי בתפוצות: ענה על השאלות

- באילו אזורים יש יותר לומדים בבתי ספר יהודיים?
- באילו אזורים יש שיעור גדול יותר של נישואי תערובת?
- מאילו אזורים ביקרו יותר יהודים במדינת ישראל?
- מאילו אזורים יש מספרים גדולים של עולים לישראל?
- מאילו אזורים יש מספר תיירים גדול שביקרו בישראל?
- באילו אזורים נמצאים המספרים הגדולים ביותר של יהודים?
- מה ניתן ללמוד מהטבלה על המרכזים הגדולים של העם היהודי?
- אילו מסקנות ניתן להסיק מהנתונים?

לפניך פירוט נתונים וטבלה מתוך [דמוגרפיה ועמיות יהודית](#) מאת סרג'ו דלה פרגולה

גבולות הקולקטיב היהודי המשתנים

כפי שצוין, צירוף מגמות הדמוגרפיה והזהות היהודית יוצר גירעון בהתפתחות אוכלוסיית הליבה היהודית בתפוצות. לוח 3 מדגים את המקרה של יהודי ארצות הברית של אמריקה, הנאמדים בכ- 5.3 מיליון בשנות ה-2000 ירידה לעומת השיא של ראשית שנות ה-90.

נתון זה משקף מאמץ מחקרי לכסות לא רק את היהודים המוצהרים אלא גם יהודים הנמצאים בשולי החיים הקהילתיים ושאינם מגדירים את עצמם כבני זהות דתית אחרת.

מספר האנשים שהזדהו כיהודים בסקר הארצי הגדול של שנת 2001 היה 4.3 מיליון (לעומת 5 מיליון בסקר קודם משנת 1957) מתוכם, כ- 3 מיליון היו חברים בארגון יהודי כלשהו, מתוכם כמחצית פעילים בארגונים אלה. אומדן היהודים הקרובים לזרם האורתודוקסי בארצות הברית עומד על כ- 600 אלף. מן הצד השני, ישנם עוד כ- 1.5 מיליון אמריקנים שאינם יהודים אך יש להם לפחות הורה יהודי אחד. אלה בנים ובנות של זוגות מעורבים, או יהודים לשעבר שהמירו את דתם. בנוסף, עוד כ- 1.5 מיליון לא יהודים שחיים במחיצת יהודים במשפחות מעורבות ויוצרים ביחד אוכלוסייה מורחבת בעלת רקע יהודי או זיקה עכשווית ליהודים בהיקף של 8.3 מיליון.

כמו כן, ניתן לאמוד את קבוצת האנשים הזכאים לעליה לישראל על פי חוק השבות בסדר גודל של 11-12 מיליון אנשים - מספר וירטואלי לחלוטין אך מעניין כשלעצמו, הסולל נכדים של יהודים ובני זוג לא יהודים של הצאצאים.

המגמה הכללית היא צמצום במעגלים הפנימיים של ההגדרה של מיהו יהודי, חוץ מגידול תמידי של הקבוצה האורתודוקסית, והרחבה תמידית של המעגלים החיצוניים של הפריפריה הלא-יהודית.

בחר מכאן שקיימות אופציות שונות במישור הפעולה המיועדת לקולקטיב היהודי בהתאם להגדרותיו השונות, ובחר גם כי הכלים לכך לא יכולים להיות אחידים לכל השכבות של הקולקטיב המורכב והרב-שכבתי הזה.

לוח 3. אוכלוסייה יהודית בארצות הברית, לפי הגדרות שונות - ראשית המאה ה-21

הגדרת יהדות מס' (מיליונים)	מס' (מיליונים)
זכאי חוק השבות	11.0
סה"כ במשפחות של יהודים	8.0
בני הורה/ים יהודים	6.7
אוכלוסיית ליבה	5.3-5.2
מצהירים כי הם יהודים	4.4-4.3
חברי ארגון יהודי	3.0
מתנדבים בארגון יהודי	1.5
אורתודוקסים	0.6-0.5

קרא את הנתונים וענה על השאלות הבאות:

- ציין הגדרות זהות שונות של יהודי התפוצות כפי שהם מופיעים בטבלה.
- הסבר את ההבדלים בין ההגדרות השונות: זכאי חוק השבות, לבין אוכלוסיית הליבה, לבין חברים בארגונים יהודיים?
- מה ניתן להסיק מהנתונים לגבי קבוצת הזהות של יהודי ארה"ב?

הגדרות מרכיבי זהות יהודית

זהות אזרחית: רוב יהודי התפוצות מזהים עצמם עם המרכיב האזרחי במדינות בהם הם חיים: ארצות הברית- מרכיב אזרחי: זהות אמריקנית הזיקה למדינה האמריקנית, צרפת-מרכיב אזרחי: זהות צרפתית. זיקה למדינה הצרפתית.

יחד עם זאת חשים זיקה (קשר) למדינת ישראל כמדינת העם היהודי. (מרכיב לאומי)
זהות לאומית ודתית- רוב יהודי התפוצות מדגישים את המרכיב הלאומי והדתי היהודיים בזיקתם לעם היהודי, לדת היהודית ולמדינת העם היהודי ישראל. מזהים עצמם עם העם היהודי.

(קשר לסוגית הזהות עולות שאלות כמו: האם ובאיזו מידה יש ליהדות התפוצות זכות להתערב בנעשה במדינת ישראל למשל בסוגיות של בטחון, גבולות, פינוי או המשך התנחלויות, מיהו יהודי, חוק ההמרה והיחס לזרמים הדתיים.)

לפניך קטע ממאמר השינויים העיקריים בתפוצה היהודית ומשמעותם ליחסי ישראל והתפוצה היהודית מחברים: פרופ' גבי שפר; הדס חט-טולדום לא חובה

קרא את המאמר וענה על השאלות:

השינויים הנדונים כאן מתבטאים בתחומים רבים, למשל: תזוזות במרכזי העוצמה הכלכלית והפוליטית בתפוצה; צורך בבנייה ובהתארגנות מחודשת של קהילות יהודיות (למשל ריכוז המאמצים הארגוניים לגיוס ולהקצאת המשאבים הכספיים הדרושים לקהילות לצורכי התארגנות כזאת; היעדר הרמוניה ארגונית ותפעולית בכמה קהילות במדינות שונות בגלל השאיפה של ריכוזים יהודיים חדשים להתארגן ולהשפיע על המתרחש לא רק בקהילותם, אלא גם בקהילות אחרות; מתחים ביחסי התפוצה עם מדינת ישראל; יחסי הקהילות היהודיות עם קהילות אחרות במדינות מושב (השוו עם. DellaPergola 1999; 2004) להלן יפורטו השינויים הדמוגרפיים והגיאוגרפיים העיקריים שחלו בעת היהודי בסוף המאה ה-20 ובראשית המאה ה-21. (DellaPergola 2004; 2005).

מספרם המשוער של היהודים בעולם בשנת 2005 הוא 13 מיליון נפש בקירוב. המספר הזה מתייחס לאנשים המשתייכים לליבת העם היהודי – כלומר אלה המצהירים בעת מפקדי אוכלוסין או משאלים מיוחדים שהם יהודים או שהם ממוצא יהודי – הצהרות שאין מתאימות בהכרח להגדרות ההלכתיות היהודיות. לשם השוואה נציין כי בשנת 1945 היה מספרם של היהודים בעולם כ-11 מיליון.

מבחינה דמוגרפית היחס המספרי בין יהודי הליבה ליהודי השוליים – האנשים שמוצאם יהודי, אבל אינם מגדירים עצמם ככך ואינם מעורבים כלל בחיי הקהילה במקום מושבם – משתנה ממדינה למדינה. לדוגמה, שיעור יהודי הליבה מתוך כלל היהודים בחסיה הוא 89% ובארצות הברית 74%. היחס הזה משתנה בשל היקף נישואי התערובת, ההתבוללות וההשתלבות (אינטגרציה) העמוקה בחברה הכללית במדינות מושבם של היהודים. שיעור נישואי

התערובת בחסיה הוא הגבוה ביותר בעולם – במדינה זו 70% מהנשים היהודיות ו-80% מהגברים היהודים נישאים ללא יהודים. במדינות מערביות אחרות, שבהן יש קהילות בימיות בגודלן בהשוואה לקהילות הגדולות בארצות הברית ובאוסטריה, השיעור הזה עומד על 50% בקירוב. בצרפת ובבריטניה, שבהן הקהילות היהודיות בימיות בגודלן, שיעור נישואי התערובת הוא 40%.

הריכוזים הגדולים של היהודים מצויים (בסדר יורד) בארצות הברית, בישראל, בחבר המדינות (בייחוד בחסיה ובאוקראינה), בצרפת, בבריטניה, בקנדה, בגרמניה, בברזיל ובאוסטריה. אוסטרליה וגרמניה, פולין ובהיקף לא גדול גם ספרד, הן מן המדינות שבהן גדלה האוכלוסייה היהודית מאז ראשית שנות התשעים של המאה ה-20 בגלל הגירה של יהודים אליהן.

יש לציין כי היהודים חיים בעיקר בערים, חובם בעלי השכלה תיכונית והשכלה גבוהה, והם עוסקים במקצועות אקדמיים, טכניים וכלכליים, שכולם כרוכים בהתמחות.

המסקנות העיקריות הנגזרות מהנתונים לעיל חשובות מבחינת הממשל וקביעת המדיניות. להלן נפרט: כאמור, שתי הקהילות היהודיות הגדולות ביותר בעולם הן הקהילה בארצות הברית והקהילה בישראל – ביחד שיעורן הוא כ-80% מכלל היהודים בעולם. פיוס הדבר שהיום הן ה"שחקניות" החשובות והמשפיעות בעם היהודי: חב היהודים בעולם (90%) חיים בקביעות ב-20% מהמדינות המזרחיות בראש רשימת המדינות בעלות "ההתפתחות האנושית" הרבה ביותר (מדד ההתפתחות האנושית מצביע על איכות חיים, והוא נקבע לפי מדדים של בריאות, ציבור, הישגים בחינוך ורמת חיים, ראו Millennium Development Goals 2003), בעוד שרוב יהודי התפוצה חיים במדינות המזרחיות במקום גבוה במדד ההתפתחות האנושית, הרי שלא כך הם פני הדברים כאשר מדובר ביהודים החיים בישראל. עד שנות התשעים של המאה ה-20 דורגה מדינת ישראל במקום ה-3 במדד ההתפתחות האנושית, ואילו בראשית המאה ה-21 היא מדורגת במקום ה-22. בעקבות ההתפתחות הזו מעמדה של ישראל בעיני יהודים ולא יהודים בעולם כולו מידרדר. הידרדרות זו משפיעה על מעמדה הממשי ועל מעמדה הרצוי בקרב קהילת המדינות המפותחות, בקרב הקהילות היהודיות השוכנות במדינות אלה ובעיני יהודים רבים בתפוצה; חלו שינויים גם בדפוסי הזהות וההזדהות של יהודי התפוצות.

השינויים האלה מושפעים, בין היתר, מהתמורות הדמוגרפיות ומהסביבה התרבותית, החברתית, הפוליטית והכלכלית המשתנה במדינות מושבם של היהודים; הזהות וההזדהות של מי שמשייך את עצמו לתפוצה היהודית (יהודי הליבה) נעשית רבת-פנים יותר מאשר היתה עד שנות התשעים של המאה ה-20 ומבעת פחות ממערך ערכים משותף ומוסכם על כל יהודי העולם. עד שנות התשעים נסמך מערך הערכים הזה בעיקר על תפיסת היהדות כדת ועל חשיבות הדת לקיום התפוצה היהודית. לעומת זאת כיום הזהות וההזדהות של יהודים רבים יותר כחברי הלאום היהודי מתבססות על תחושה אתנית-חילונית-קהילתית. יתר על כן, יש יהודים, שמספרם גדל בהתמדה, הטוענים שזהותם והזדהותם עם העם היהודי הופכות מזהות ומהזדהות על בסיס אתני-חילוני-קהילתי להזדהות על בסיס תרבותי, דהיינו על בסיס התרבות היהודית הכללית ולא על בסיס הרכיב הדתי היהודי. לשון אחר, כיום אנו עדים גם למעבר מזהות ומהזדהות על רקע קהילתי להזדהות הנסמכת על רגשות ועמדות אינדיווידואליים ואינדיווידואליסטיים (DellaPergola 2005).

השינויים התרבותיים לעיל ונישואי התערובת המתרחבים גורמים לעמימות גוברת של הזהות של ההורים היהודים ובעקבותיהם של ילדיהם. עקב כך נגרמת עמימות גם של ההזדהות שלהם עם הלאום בכלל ועם הקהילות היהודיות במדינת מושבם בפרט. שינויים אלה משפיעים גם על מעמד המשפחה בעם היהודי. ואכן, מאז שנות התשעים של המאה ה-20 מתרחש שינוי אצל יהודים רבים בחשיבות שהם מייחסים למשפחה. התוצאה היא שהלכה למעשה חלים גם שינויים במבנה המשפחה היהודית, שבעבר היתה אחד המוסדות התרבותיים והחברתיים החשובים ביותר בעם היהודי (לדוגמה, מתרבות המשפחות החד-הוריות והמשפחות שבהן שני בני הזוג הם הומוסקסואלים או לסביות).

המשפחה היהודית המסורתית תרמה לשמירת הזהות היהודית, להזדהות עם הלאום היהודי ולקשרים של יחידים ושל משפחות עם התפוצה המאורגנת, ובמידה מסוימת גם עם מדינת ישראל. בגין השינוי באופי המשפחה חל גם פחות בתחושת הקרבה לישראל. ולא זו אף זו: אחת התוצאות של התהליכים הללו היא ריבוי "האוכלוסייה היהודית המורחבת", או במילים אחרות – אוכלוסיית "יהודי השוליים" (היהודים הפרפריאליים). (כאמור, אלה הם יהודים שאינם חברים רשומים בקהילות היהודיות או במוסדות הקהילתיים ואינם משתתפים בפעילות הקהילתית).

הפסימיות באשר לעתיד העם היהודי, ובעיקר באשר לעתיד אלה היושבים בארצות הברית ובאירופה, נגזרת מהנטיית הדמוגרפיות והגיאוגרפיות לעיל ומהשלכותיהן. אבל מחקרים על תפוצות אתניות-לאומיות אחרות, כמו התפוצה הפולנית והתפוצה הארמנית, מעידים על היכולת הטבעה בהן להתאושש ואפילו לקום לתחייה. תהליך כזה אפשרי גם בתפוצה היהודית. בחרו שלתרחיש כזה, השונה מהתרחיש האופטימי שהציגו מארגני הפגישה שעליה סיפרנו בתחילת הפרק הראשון לעיל, תהיינה השלכות על התפתחות העם היהודי בעתיד.

- מהם השינויים הדמוגרפיים שחלו בעם היהודי במאה ה-20?
- ציינו מספר סיבות לשינויים אלו.
- מהו ההבדל בין "יהודי ליבה ליהודי שוליים"?
- אילו מסקנות ניתן להסיק מהנתונים?

ה. העשרה - קישור להרצאות / סרטונים / נתונים

אסופת המאמרים בוחנת את הקשר בין זהות אישית לקולקטיבית, ממפה זהויות יהודיות במנותק, על המאחד והמייחד אותן, משרטטת את מפת העולם היהודי מבחינה דמוגרפית, בוחנת את מעמדן של קהילות יהודיות בימינו ואת ישראל והתפוצה היהודית מנקודת מבט השוואתית כלל עולמית וכן את השינויים מ"שלילת הגולה" ועד ל"עמיות יהודית":

1. [דמוגרפיה ועמיות יהודית](#) מאת סרג'ו דלה פרגולה
2. [זהויות יהודיות במנותק](#), המשגה ומשמעויות מאת אליעזר בן רפאל
3. [ישראל והתפוצה היהודית](#) מנקודת מבט השוואתית מאת גבי שפר
4. [דמוגרפיה יהודית בת-זמננו](#) : מבוא מחבר: סטיב ישראל [אתר מט"ח](#)
5. הרצאה מצולמת בנושא: מיהו יהודי – איך אוספים נתונים על העם היהודי? [פרופסור סרג'ו דלה-פרגולה אתר מט"ח](#)
6. הרצאה מצולמת בנושא: הדמוגרפיה של העם היהודי, [פרופסור סרג'ו דלה-פרגולה אתר מט"ח](#)

ראו גם באתר – [אזרחות](http://citizenship.cet.ac.il) - <http://citizenship.cet.ac.il>

נספח א'-פירוט על המיומנות- שימוש בייצוגים גרפיים לצורך ניתוח נתונים והסקת מסקנות

ייצוגים גרפיים מחייבים שימוש במיומנויות חשיבה מסדר גבוה

◆ הכללה- מציאת מושג המציין את המשותף לאובייקטים נבדלים, אך שווים מבחינה מסוימת
ההכללה מאפשרת גילוי של כללים וחוקים (פרנקנשטיין)

בהכללה יוצרים קישור של אירועים ושיוכם לקבוצה על סמך מרכיב אחד משותף אחד לפחות. (מינקוביץ)
-הבנית קריטריונים היא תהליך של הכללה.

-הבחנה- היכולת להכיר בהבדלים בין תופעות או אירועים, בין תכונות, בין הרגשות. להכיר בעובדה שיתכן קיום יחידיו של ניגודים ושהניגודים מופיעים בצורות רבות ושונות. (פרנקנשטיין)

יתרונות וחסרונות של ייצוג גרפי.

-הייצוג הגרפי עשוי לצמצם גוף ידע גדול למבנה קומפקטי. הוא ממיר מלל רב ברישום "קטן". בתור שכזה הוא חסכוני ונוח. המתבונן בו יכול לעשות סינתזה בין פרטים רבים ולהסיק מסקנות מהנתונים.
-במקצת הייצוגים הגרפיים, כמו הטבלה או הדיאגרמה, אפשר לראות טכניקה של סיכום בסכמה לפי עקרונות שונים של ארגון

סייע ללמידה יעילה

יש הרואים בייצוגים הגרפיים מערכות של סמלים. מערכות סמלים אלו המתפתחות במסגרת הטכנולוגיה ואמצעי ההצפנה שהן משתמשות בהם, משפיעים על רכישת המידע ועל פיתוח המיומנויות השכליות (סלומון, 1981).
מלר (1988) ממליצה על הצגה גרפית כדי לחשוף את מבנה הידע, את המבנה הקוגניטיבי. ההצגה הגרפית יכולה לשמש הן כלי אבחון (גם ללמוד עצמו וגם לעומת לומדים אחרים) והן כלי דידקטי שבאמצעותו ניתן לשפר את הלמידה.

מהו ייצוג גרפי?

סכמה או תרשים מוגדרת כתבנית של ידע המאוחסן בזיכרון ארוך הטווח. זהו הסבר המקובל היום למבנה הזיכרון ולתהליך ההבנה. אם אמנם הידע מאוחסן ב"סכמות", יש להניח כי הצגה של ידע באמצעות סכמות תעזור לתהליך ההבנה, שכן מן הסתם קיימים יחסי גומלין בין הסכמות שהקורא מביא אל הטקסט לבין הסכמות שהטקסט מזמן לו.

טבלאות

ארגון סכמתי הוא בניית **טבלה**. אפשר להגדירה כטקסט מילולי תמציתי הנתון במסגרת פיגורטיבית. טכניקה זו היא אחת הטכניקות המקובלות ביותר בהוראה ברוב מקצועות הלימוד. הטבלה מתאפיינת בצורת עריכתה: כמעט שאין בה שימוש במשפטים תחביריים, אלא בנתונים המאורגנים בעמודות ובשורות.

([מתוך היצגים גרפיים כדרך לפיתוח ההבעה, ההבנה והשחבור רחל חזנר האגף לתכניות לימודים](#))
[איגרת מידע מ"ו, סתיו תשנ"ט, 54-62](#)